

Paeehitusest 1920.-1940. aastatel väljaspool Tallinna

Monika Süvari

Paekivi on väga eriilmeline materjal. Läbi ajaloo on müüride ladumiseks kivi murtud, viimistlemise tarbeks, näiteks treppide, pörandate ja seinte jaoks plaate lihvitakse – seeläbi tuleb välja kivimi ilu ja omapära. Eesti tuntumad paeerimid on lubjakivi ja dolomiit. Kõikides paepealsetes maakondades leidub oma esinduslik paeliik, mida on leiukoha ning tüübi järgi vastavalt ka nimetatud: nii on Saaremaal Kaarma dolomiit, Läänemaal Ungru paekivi, Raplamaal Orgita dolomiit, Harjumaal Vasalemma „marmor“ ja Rõa kihistik dolomiit, Tagavere dolomiit (Rahvusraamatukogu ehituskivi), Selgase kiridolomiit, Narvas Narva paekivi (Hermanni kindlus), Paines Paide dolomiit ja Mündi dolomiit (Paide ordulinnus), Kernu dolomiit (Nissi kiriku lääneportaal), Kalana „marmor“ jne. (Perens 2006) Kivide tooni- ja mustriskala on üllatavalt rikkalik. Näiteks leidub Narvas peaaegu musta paekivi, mis tänapäeval on kahjuks vee all.

Paest on ehitatud Eestis muinasaegseid maalinnu, tugevaid keskaegseid kirikuid, ordulosse, samuti UNESCO maailmapärandi nimekirjas olev Tallinna vanalinn. Keskajal algas ka nn ehis- ehk raidkiviajastu. Kui seinamaterjaliks kasutati reeglina kohalikku, lähimat ehituseks sobilikku kivi, kusjuures varakeskajal tehti Tallinnas sellest ka raidreljeefe, siis aja edenedes soovisid kujurid raidakende ja -reljeefide ning perspektiivportaalide jaoks kivi transportida juba kaugemalt, kuna lähedalt polnud sageli sobilikku võtta. Nõnda on Tallinnas nii kesk- kui ka varauusajal siseportaalide jaoks sagedasti kasutatud Raplamaalt murtud Orgita dolomiiti. Barokiajastul lisati ehitistele senisest rohkem raiddetalle ja paekivi kasutus laienes. Ka Tallinnas tegutsenud Hollandist pärit kujur Arent Passer (1560–1637) valmistas oma teosed suuresti Orgita dolomiidist. Hilisemast perioodist leiab esinduslikke paekivi rakendamise näiteid mõisate pea- ja kõrvalhoonete juurest, samuti taluarhitektuurist. Koos oskusega lubimõrti kasutada levis keskajast alates ka tava krohvida, sh fassaadi. Krohviti nii esteetilistel kui ka soojustuslikel põhjustel. Krohviaused müürid oli võimalik laduda madalama kvaliteediga kivist, ehitades seetõttu ebaühtlasemalt, kuid kiiremalt. Nurgaketid tehti paremast materjalist, mis polnud mitte ainult kaunis vaadata, vaid ka tugevdas hoonet.

1860. aastatest alates ilmusid Eesti ehituspilti uut liiki hooned: tööstus- ja tootmishooned, aga ka militaarhooned, mille seinamaterjaliks sobis paekivi nii läbimassmüüritisena kui ka kombineeritult teiste kividega, samuti osaliselt krohvitult. Paas oli sel perioodil odavam tulekindel ehitusmaterjal. Traditsiooniline paekiviehitus hakkas 20. sajandi

esimesel kolmandikul tekkinud tööstuslikult toodetud kivide konkurentsist taanduma. Kui sellest ka ehitati, siis Eesti Vabariigi loomise ajaks eelistati juba pigem krohvitud fassaade. Seetõttu on nähtavat paearhitektuuri kõnealusel ajaperioodil napimalt leida.

Mida odavam on olnud tööjõud, seda rohkem on ka kohapeal saada olevat paekivi kasutatud. 1930. aastatel on paekivi ehitusmaterjalina vääristanud arhitekt Herbert Johanson. Kui tema projekteeritud Tallinna Lasnamäe algkooli ehitusmaterjaliks olev paekivi hangiti otse sama hoone vundamendiaugust (Kalm 2001: 201), siis tööjõu kallinemisega pidi paas hiljem ehitusmaterjalina siiski taanduma ning asendumas odavamale puidu ja uute tehiskividega.

Pae kasutamine ehituses muutus sõjaeelses Eesti Vabariigis veel kolmandalgi põhjusel: kätte oli jõudnud aeg, mil hakati pöörama rohkem tähelepanu hoone soojustamisele ja sisekliimale. Esteetiliste kaalutluste kõrval võimaldas krohv ka seinas odavamalt (kiiremini ja vähem kvaliteetsest kivist) üles laduda ning oli soojustuskihiks.

Soomest jõudis siia nn nopsa-süsteem, mis nõudis kolmekihilist kivist seinas kahe vahealaga, millest üks jäeti õhutusvaheks ja teine täideti enamasti turbaga. Paest müürid ladu jätkus sel perioodil valdavalt vaid välisseintes. Sisevooder tehti telliskividest, mis enamasti krohviti ja tapeediti.

Erandlikuks saab pidada Herbert Johansoniloodud Tallinna nn paefunktsionalistlikke hooneid. Need on lausa kolmekordselt funktsionalistlikud: ehitatud ajal, mil töötutele oli vaja anda tööd ja kivi oli kas objektide vundamendiaugust või lähedusest välja murtav. Loomulik on selgelt tuntav piirkondlikkus: kus paekivi lihtsamalt kätte tuli ja tööjõu hind materjali hinda ei tõstnud, ehitati ikka paekivist, kuid sisevooder tehti nüüd enamasti juba soojapidamise huvides tellistest. Historitsismi järellainetusena esines ka põllukivi ja tellisega kombineeritud ehitamisviisi.

1930. aastate esindustraditsionalism soosis paekivi kaasamist fassaadikompositsioonidesse. Alar Kotli kasutas 1938. aastal Vasalemma marmorit nii presidendikantselei välisviimistluses kui ka interjööris. Hoone sisetrepp on tänapäevalgi imeliselt läikiv ja korras, välistrepp aga katki ja betooniga täidetud ning parandatud. Katkine aste oleks tulnud tervenisti õige paekiviliigi vastu välja vahetada. (Perens 2021)

Paefunktsionalismi lipulaevadeks võib pidada Herbert Johansonil projekteeritud Tallinna Metsakalmistu kabelit 1936. aastast, kus seinamaterjalina on kasutatud Lasna-

mäe ning raiddetailideks Kaarma kivi, ja Tallinna Raua tänava pritsimaja aastast 1939, mis on ehitatud Lasnamäe kivist. Suurtest linnadest väljaspool oli paehitus läinud üle telliswoodriga ehitamisele ning peale selle krohviti tihti fassaad üle, nii et paekivi näha ei jäänudki.

Nõukogude ajal langes pae populaarsus eelkõige halva ehituskvaliteedi tõttu, mida soodustas kiirustav plaanitõitmine. „Unustati“ ka kivimeistrite tarkused paekivi varumise õigetest kohtadest ja viisidest. Kui 1938. aastal võeti paearhitektuuri märgilise hoone, Johanson'i projekteeritud Raua tänava tuletõrjehoone jaoks kivi Paepargist (Lasnamäe põhjamurd) traditsioonilisel kivimurdmisviisil ning ehitusjuht käis kohapeal valmis-klombitud kive vastu võtmas ja šabloonil alusel üle mõõtmast, siis nõukogude ajal lõhati sealsamas 1972. aastani kivi nii, et Kadriorus võisid aknad puruneda. Lõhatud kivi sisaldab aga mikropragusid, mis põhjustavad hiljem kivi lagunemist. 1970. ja 1980. aastatel kasutati ehituseks ja ehitusdetailideks Vao karjääril pärit lõhatud kive. (Müür 2022)

Samas vastuolulisel kombel pae populaarsus nõukogude ajal ka tõusis, kuna kivi romantiseeriti rahvuskivina (nagu seda on ka paljud teised rahvad oma kohalike materjalidega teinud). 1992. aastal nimetati paas ametlikult rahvuskivimiks ja nii kerkis paekivist esindushooneid ning hoogustus eramute fassaadidel klompkivi kasutamine. Nõukogude ajal purustati isegi parimat paekivi ja dolomiiti lihtsalt killustikuks, samal ajal kui eestimeelsed Paeliidu liikmed püüdsid paekivi ehituskivina populariseerida.

Arhitektuur väljaspool Tallinna erineb sealsest mitte ainult tagasihoidlikuma mahu, vaid ka stiililise eripära poolest – mängu tuli kohalik rahvapärane ehitusvõttestik. Paest „staarehitised“ sattusid suuremas osas ikka Tallinnasse, kuid uurimist väärivaid objekte on piisavalt ka väljaspool pealinna.

Tööstushooned

Vabariigi saabumisega kiirenenult industrialiseerimise perioodi liikunud Eestis oli olemas juba küllaldaselt tööstus- ja tootmishooneid nii mõisakompleksides kui ka eraldiseisvate rajatistena. Esialgu tegeleti peamiselt nende kohandamisega.

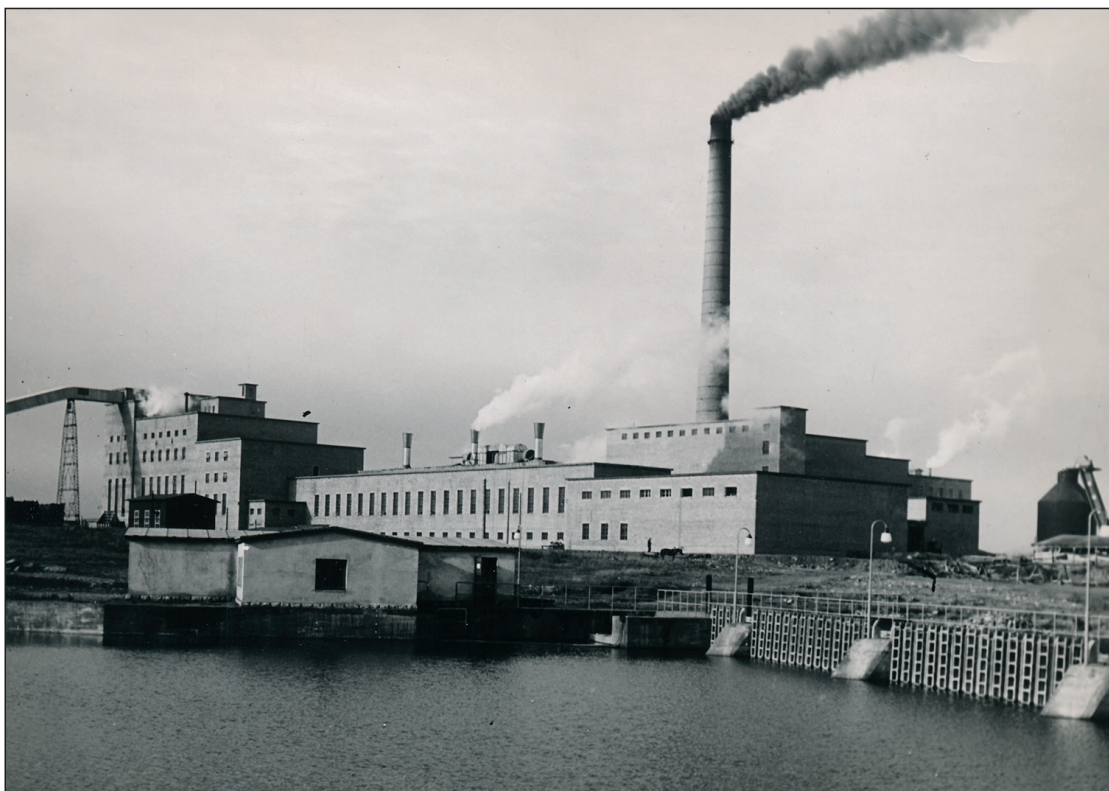
Arhitekt Aleksander Vladovsky kavandatud ja 1923. aastal valminud Ellamaa elektriijaam vaatas stiililiselt minevikku ja võis olla ka varem projekteeritud. Henry

Ellamaa elektrijaam. Projekteerija Aleksander Vladovsky, 1923. Foto: Heiki Pärdi, 2005.

Kuningas ja Frank Lukk märgivad, et historitsistlik elektrijaamahoone on imposantne: efektselt on kombineeritud halli paekivi (Lasnamäe ehituslubjakivi) ja seda raamivat punast tellist. Masinasaali otsafassaadidel domineerivad mastaapsed segmentkaaraknad. Elektrijaama ei peetud juba valmimise ajal kuigi otstarbekaks rajatiseks: kritiseeriti nii selle kõrget maksumust, ebapraktilist plaanilahendust kui ka asukohta teisel pool Tallinn–Haapsalu raudteed, mida rabast tulevad turbavagonetid pidid ületama. Raskustega alustati 1923. aasta suvel siiski elektri tootmisega. Elektrijaamaga samal ajal ehitati selle kõrvale mansardkatusega hilisjuugendlik kontorihoone, mis oli samuti Vladovsky projekteeritud. (Kuningas, Lukk 2018: 16)

Vaikiva ajastu saabudes oli valitsuse nõu ergutada rahvuslikku tööstust, et tõsta Eestit esile väikese, kuid eduka ja arenenud riigina. Eelkõige olid sel perioodil eeskujuks kuni 1918. aastani Põhja-Eestis rajatud tööstusehitised, näiteks Tallinna tselluloositehase hooned, mis puhtpraktilisel põhjusel olid rajatud paekivist.

Kehra sulfaattselluloositehas. Foto: Carl Sarap, 1939. SA Virumaa Muuseumid, RM F 976:558.

Raudbetooni võidukäik tõi Kehra sulfaattselluloositehase paese hoonekompleksi projekteerimisel arhitekt Johann Ostrati ja insener Ferdinand Adoffi kõrvale teiste inseneride seas August Komendandi, kes pärast Teist maailmasõda siirdus Ameerikasse ja projekteeris edaspidi uhkeid hooneid juba koos arhitekt Louis Kahniga. Valdav osa tehasest ehitati aastal 1937 ning see kujunes rahvusliku tööstuse lipulaevaks. Ehitamiseks sobis suurepäraselt paas. Tehas avati 1938. aastal erakordse pidulikkusega. Sündmusele andis kaalu president Konstantin Pätsi, sõjavägede ülemjuhataja Johann Laidoneri ja peaminister Kaarel Eenpalu osalemine. Kogu ettevõtmist esitleti valitsuse majandusliku triumfina. Vabriku üldkubatuur oli 143 000 m³, 90-meetrine korsten oli tollal Eesti kõrgeim. Tootmishoone vundamendid ning seinad laoti paekivist, vahelagi ning katuse konstruktsioonid valati monoliitsest raudbetoonist. Glaubersoola silo valati tervikuna monoliitsest raudbetoonist. Henry Kuninga hinnangul domineerib eksterjööris suurte ja massiivsete paekivist müüridega tootmishoonete mahtude arhitektoonika,

*mille väljendusrikkus on saavutatud mitte niivõrd fassaadidetailide kaudu, kuivõrd mah-
tude liigendatuse ning robustsena mõjuvate paekivist fassaadide ansamblis. Lakoonilise
fassaadilahendusega tehasehooned esindasid ühest küljest utilitaarset tehaseehitust,
samas vastab hoonete arhitektuurne lahendus funktsionalistliku arhitektuuri esteetikale*
(Kuningas 2012: 6).

Elamuehitus

Väikestes ning suuremateski asulates valitsesid ja suunasid ehituslikku olukorda Põllutöökoja Ehitustalituse regulatsioonid ning tüüpprojektid. Tekkisid tehaseasulad ja asundused: vangla-asula Murru, põllumajanduslikud asulad, põlevkivikaevanduse asu-
lad, tselluloositööstuse asula Kehras, tekstiilitööstuse asula Sindis, Tootsi, Rabasaare ja Oru turbatootmiste asulad ning Äseri ehitusmaterjalide tööstusele keskendunud asula. Osa neist asutati tühermaadele, teised pidid arvestama juba olemasolevate rajatistega. 1920. aastatel oli elamuehituses abiks ehituslaen.

Ootuspäraselt kerkis kaevanduspiirkonnas Kohtla-Järvel arhitekt Eugen Habermanni projekteeritud Siidisuka aedlinn kohalikust paest. Hoonete ilmes on viiteid nii uutele suundumustele kui ka kohalikule ehitustraditsioonile: rahvapärane tahumata paekivi on asetatud moodsa arhitektuuri võtmesse.¹ Ehituses kasutati põlevkivikaevandustest saadud, põlevkivikihtide vahel peituvat savika lubjakivi kihti nimetusega kaksikpaas. See koosneb kahest osast, sisaldab minimaalselt põlevkivi, on 20 cm paks ja ehituseks ideaalne. Terrasside massiivsed skulpturaalsed nurgapostid valati siiski betoonist (Perens 2006: 100–112), nende paekivist teostamiseks oleks vaja läinud kau-
gemalt toodud kivi. Paekivi ja nn vabakäe vuugi krobeline pind on jäetud poolenisti katmata, mis Mart Kalmu hinnangul toob *eriti ilmekalt esile 1920. aastate traditsionalismi ihaletud raskepärasuse ja rustikaalsuse* (Kalm 2001: 97).

Kohtla-Järve põlevkivitööstuse (arhitekt Anton Soans, 1932–1938) ja Kehra sulfaat-
tselluloositehase (arhitektid Johann Ostrat, Roman Koolmar 1936–1937) asulates on tunda vähearenenud sotsiaalseid olusid. Võib arvata, et paefassaadid jäid siin ootama krohvi, mida kunagi ei tulnud.

1 Vt Eesti Arhitektuurimuuseum: https://www.arhitektuurimuuseum.ee/kogud/kogude_paevik/siidisuka-asula-kohtla-jarvel/ (vaadatud 13.10.2021)

Elamu Kohtla-Järve Siidisuka asumis, Lutsu tn 4. Arhitekt Eugen Habermann.
Foto: Heiki Pärdi, 2010.

Avalikud hooned

Eesti Vabariigi esimestel aastakümnetel olid maakoolid küla haridusliku ja kultuurilise edenemise olulisimad kandjad. Väikelinna või küla kultuurikeskuse rollis said nad olla ka uue arhitektuurimõtte levitajad. Toimunud kooliuuendus suurendas oluliselt ruumipuudust. Vajadust uute koolimajade järele rahuldati vabariigi algusaegadel mitmeti. Kiiret ja kergemat lahendust pakkusid vabanenud mõisahooned, kuhu koole usinasti sisse koliti, vajadusel neid lisaehitistega täiendades. 1920. aastatel ehitatud uute koolimajade puhul eelistati ehitusmaterjalina puitu (Mälk 2012: 5, 14) Eesmärgile aitasid lähemale jõuda Põllutöökoja Ehitustalituse ja Asundusameti välja töötatud koolimajade tüüpprojektid. Korraldati ka ideekonkurssse. Paljud projektid valmistas Haridusministeeriumi Koolivalitsuse arhitekt Tõnis Mihkelson (vt RA, ERA.1108).

1930. aastatel kehtestatud rangemate tuleohutusnõuete tulemusena sages kivitöökojades koolimajade ehitamine, kuid paekivile pakkusid siin konkurentsi taskukohasema

Lüganuse koolimaja. Arhitekt Ferdinand Adoff, 1926. Foto: Heiki Pärdi, 2010.

hinnaga ja vähem tööjõudu vajavad tsement- ja tuhakivi ning silikaattellis. Koolimaju ehitati sel perioodil üle neljasaja.

Senine pärand historitsismis oli pakkunud väga eriilmelisi koolimaju ja ka traditsionalism vaatas minevikku. Enamasti tuli oma küla jõudude ja teadmistega hakkama saada. Ka maakoolimajades oli art-décolikkust ja muid stiililisi otsinguid, kuid päris hulgaliselt leidis kauneid arhitektide projekteeritud koolimaju (Alar Kotli, Karl Tarvas). Paekivi võis neis ehitustes jääda välisseinaks, kuid läks enamasti krohvi alla. Põhiliselt jäeti paas nähtavaks soklites ja ukseportaalide dekoratiivsetes vormides.

Lüganuse koolihoone ehitati 1924.–1926. aastal Püssi mõisa peahoone vundamendile. Arhitekt Ferdinand Adoff on hoone fassaadi jõuliselt liigendanud. Ebatavaline materjalikasutus – paas ja terrasiitkrohviga detailid – on ilmselt tingitud arhitektile pandud kohustusest projekteerida hoone paekivist, kuna piirkonna põlevkivikaevanduste tõttu oli materjal jääkpaena odavam.

Tapa kirik. Arhitektid Boris Krümmer ja Anatoli Podtšekajev, 1932. Foto: Heiki Pärdi, 2021.

1929.–1930. aastatel valminud Keila alevi algkooli arhitektid olid Tõnis Mihkelson ja August Tauk. Hoone vastas oma aja esindustraditsionalismi nõuetele (fassaadil silekrohv, sokliosa krohvimata paekivist, iseloomulik ümarkaarne portaal voluudiga (Kaarma dolomiit)) ning ehitati Lasnamäe lubjakivist.

Perioodi raudteearhitektuuris saab fassaadil nähtavast paekivi kasutusest rääkida vaid kahe jaamahoone, Kärevere ja Lohu puhul. Stiililiselt on nendes hoonetes märgata historitsismi järellainetust. Võib öelda, et Kärevere jaama puhul on tunda eelneva perioodi vältel sisse töötatud kujundusprintsipi ja ehk on ka projekt valminud varem. (Välja 2012: 67) See võib olla põhjus, miks fassaad on paekivist. Kuna tsaaririigi ajal oli põhjalik raudteejaamade võrgustik juba loodud, täiendati seda aastatel 1920–1940 vaid ca 60 rongijaama hoonega. Enamasti kasutati ehituses puitu ja tööstuslikku kivi.

Paekivi on kasutatud ka vaatlusaluse perioodi kirikuarhitektuuris. 1928. aastal valmis Ernst Kühnerti peenelt kujundatud traditsionalistlike detailidega Kunda kirik. Mart Kalm on märkinud: *Analoogselt Siidisuka asulaga on paekiviehitisele krohvi vaid veidi peale pandud, luues maaliliselt krobelise ning tundlikult valguse ja varju mängu edastava seinapinna* (Kalm 2001: 109). Tapa Jakobi kirik valmis 1932. aastal arhitektide Boris Krümmeri ja Anatoli Podtšekajevi projekti järgi.

Lõpetuseks

Paekivi kasutamist ehituses võiks praegusajal rohkem väärtustada, arvestades kohalike rahvapäraste ehitusmaterjalide au sisse tõstmise ideoloogilist suunda maailmas. Näiteks kaksikpaas Ida-Virumaal võiks olla perspektiivne ehituskivi: seda tuleb põlevkivikaevandustest ja -karjääridest pidevalt juurde (vt Perens 2006: 110–112). Samuti on aastasadu kasutatud ja tuleks edasi kasutada Orgita dolomiiti, Lasnamäe lubjakivi, Kaarma, Selgase, Rõa kihistiku dolomiiti ja Vasalemma marmorit (Perens 2021).

Ehitustehniliselt on tänapäeval lausa ideaalne kasutada paeplaate fassaadi kattematerjalina, eksterjööri elementidena, jalgteedena, astmeplaatidena ja interjööris nii trepiastemete, aknalaudade kui ka viimistlusplaatidena. Tänapäevane tehnika võimaldab kiviplaadid ette valmistada 0,5 mm täpsusega, mis on parem keraamilisest plaadistki. Plaadid kinnitatakse roostevabade ankrutega soojustatud fassaadile ja kivile kantakse kaitsekiht nii, et tekib mustust hüljav ja hooldusvaba ilmastikukindel fassaad.

Pärtli paemurrust tulnud Lasnamäe lademe kiviga on viimistletud Noblessneri uusarenduse kortermajade fassaadid, ukseportaalid on lihvitud pinnaga kivist (Arhitektuuribüroo PLUSS), sama kivi on kasutatud ka Tallinnas Pärnu mnt 33 uue kortermaja ehitusel (Arhitektuuribüroo PLUSS) ning Kunderi ja Jakobsoni nurgal asuva hoone fassaadil. Hotell Euroopa tuulutusega fassaadil on kasutatud Orgita dolomiiti.

Paas on ajaloolistes hoonetes põhiline pörandate ja treppide viimistlusmaterjal, näiteks Tallinna vanalinna hotelli Imperial pörandad on renoveeritud Pärtli paemurrust võetud ühe sentimeetri paksuseks töödeldud ja kaitstud plaadiga. Ajaloolistesse hoonetesse valitakse kivile sageli teemantharjadega lihvitud nn antiikne pinnaviimistlus, nagu on näha näiteks Keila-Joa lossi interjööris.

Pärtli paemurru kivist ehitati üles ka Teises maailmasõjas purustatud Narva Aleksandri kiriku torn, kuhu läks ülespoole ahenevalt kolmes suuruses paekivi. Pirita uue kloostri fassaad on tehtud traditsioonilise müüriseguga ning kaetud saetud kividega jne. Pärtli (Lasnamäe) paemurru suhtes on tähtis teada, et täiesti ilmastikukindlad kihid on nn *valge arssin* ja *hall arssin*, samuti *trepikalk* ja *trepp*. Kadriorus võib kohata päris palju poolfreesitud paeplaatidest kaldteid: pind nägitakse haamriga vastavas tehnikas, mis muudab pinna mittelibisevaks. Tänapäevase töötluste viimistlus-

plaadina on paekivi sobilik nii kööki kui ka vannituppa, võimalik on toota soovitud kujuga valamuid (Müür 2022). Silmas pidades kasvavat vernakulaarsusnõuet, võib arvata, et paekivi kasutus ehituses hakkab laienema.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Rahvusarhiiv

ERA.1108 – Haridusministeerium

Eesti Arhitektuurimuuseum = Siidisuka asum Kohtla-Järvel. https://www.arhitektuurimuuseum.ee/kogud/kogude_paevik/siidisuka-asula-kohtla-jarvel/

Mälk, Sandra 2012. Maakoolimajad 1920–40. Alusuuring. Tallinn. https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Maakoolimajad/Maakoolimajad%20koos.pdf

Müür, Hillar 2022. Intervjuu 03.01. Märkmed autori valduses.

Kalm, Mart 2001. Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn: Prisma Prindi kirjastus.

Kuningas, Henry; Frank Lukk 2018. MOMU Ellamaa elektrijaamas. – Muinsuskaitseameti aastaraamat 2017. Tallinn, lk 16–18.

Kuningas, Henry 2012. Kehra Sulfaattselluloositehase eksperdi hinnang. Tallinn. <https://register.muinas.ee/file/architecture/199.pdf>

Perens, Helle 2006. Paekivi Eesti ehitistes III. Tallinn: Eesti Geoloogiakeskus.

Perens, Helle 2021. Telefoniintervjuu 14.09. Märkmed autori valduses.

Välja, Leele 2012. 20. sajandi Eesti raudteejaamad, Alusuuring https://register.muinas.ee/ftp/XX_saj._arhitektuur/alusuuringud/Raudteearhitektuur/Raudteearhitektuur.pdf

About limestone construction outside of Tallinn from 1920 to 1940

In Estonia, there is a very long tradition of using limestone as a building material. Limestone was used to construct both the medieval Old Town of Tallinn, which is a UNESCO World Heritage Site, as well as many Estonian churches and defensive structures. The limestone that is found in the various regions of Estonia differs in colour, pattern and type. If possible, stone quarried near the construction site, or even from the hole dug for the building's foundation, was used. However, through the ages, master builders have searched further afield for stone that would be suitable for finishing and construction details. For example, Kaarma dolomite from Saare County, Orgita dolomite from Rapla County and Vasalemma "marble" from Harju County have been valued as a building material. Since the Middle Ages, limestone masonry has been plastered.

The article takes a look at representative examples of limestone architecture that date back to the early decades of the Republic of Estonia. Until the beginning of the 20th century, limestone was the less expensive fireproof material. The rising cost of labor and the availability of cheaper industrially produced stones gradually displaced limestone in construction during the 20th century. At the same time, it was still a valued material, which was used in the architecture of the country's distinguished and public buildings (so-called „Limestone Functionalism“).

During the Tsarist era, limestone was widely used in the architecture of industrial buildings. In the pre-war Republic of Estonia, earlier buildings were adapted and new ones were built. Distinguished examples of architecture from this period include the historic Ellamaa power plant building (architect Aleksander Vladovsky, 1923) and functionalist Kehra pulp and paper mill (architects Johann Ostrat, Ferdinand Adoff, 1938). In residential construction, rustic style limestone was often used in modern architecture (historicism, traditionalism). An example is the houses built for the Kohtla-Järve oil industry officials in the Siidisuka residential area (architect Eugen Habermann, 1922).

The pace of school building construction accelerated in the early years of the

Republic of Estonia. Stricter fire safety rules required the construction of stone buildings, but the cheaper artificial stone was often preferred over limestone. The limestone used for the exterior walls was often plastered, and only visible in select details, such as the plinth, door portal, etc. (e.g. the Keila grammar school, architects Tõnis Mihkelson, August Tauk, 1930). Limestone was used to a lesser degree in the construction of railway stations, and also used in the traditionalist Kunda Church, which was completed in 1928 (architect Ernst Kühnert).

During the post-war Soviet period, limestone was not valued as a building material. At the same time, limestone as a national building material could be valued more and used more widely in construction today.